

## SZOLNOKI ZOLTÁN

### Városok közötti kapcsolat és politikai intrika a Cancellieri-vendetta leírásaiban

Tanulmányom célja egy XIII. századi pistoiai családi vérbosszú, a Cancellieri-vendetta forrásainak vizsgálata. A vonatkozó krónika részletek azért érdekesek, mert a firenzei és a pistoiai szerzők eltérő módon írják le az eseményeket. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy a különböző narrációk közötti eltérések milyen nézőpontbeli különbségekre vezethetők vissza. A vendetta témáját a szakirodalomban elsősorban a később bemutatandó kapcsolódó pártharc, a firenzei fehér és fekete guelfek küzdelmével kapcsolatban szokták vizsgálni. Ez annak köszönhető, hogy a krónikák jelentős része szerint a Cancellieri családon belüli ellentét gyűrűzött át a szomszéd Firenzébe, előidézte a Cerchik (a fehérek vezetői) és a Donatik (a feketék vezetői) közötti fegyveres összecsapást. A firenzei történelem terén főként Andrea Zorzi elemezte behatóan a témakört a fekete-fehér guelfek küzdelmének politikai/stratégiai oldalára koncentrálván. A pártharc pistoiai vonatkozásaiban is születtek fontos megállapítások. Kiemelendők David Herlihy és Vieri Mazzoni írásai, illetve Girolamo Ganucci Cancellieri összefoglaló családtörténeti forráskiadása, amely kiválóan alkalmas például a Cancellieri klán 15 - 16. századi családfájának vizsgálatához is. Bár a vendetta egyes városi hagyományai jelentős eltéréseket mutatnak, általában véve megállapítható, hogy a Cancellierik családi konfliktusának mindenképp az 1300-ra kibontakozó firenzei pártharc előtt kellett történnie. A szakirodalom egy része az 1286-os dátumot tartja elfogadhatónak, amelyhez egyedül Tolomeo da Lucca ad támpontot.<sup>1</sup> Az alábbiakban először megvizsgálom a különböző források tudósításait, majd párhuzamba állítom ezeket az 1300 körüli évek feltárt eseménytörténetével.

#### A Cancellieri-vendetta a firenzei forrásokban

A vendetta következménye, a Donati és Cerchi-párt harca számos történeti munkában olvasható, ami nagyrészt annak köszönhető, hogy ez a küzdelem tartott az egyik leghosszabb ideig a középkori Firenzében. Így leírásokat olvashatunk Dino Compagni, Giovanni Villani, Marchionne di Coppo Stefani krónikájában, illetve Leonardo Bruni és Niccolò Machiavelli történeti munkájában is. E szerzők közül Compagni és Villani tekinthető kortársnak, ezért a véleményük különösen fontos. Az előzmény, azaz a Cancellieri-vendetta ugyanakkor a pártharcot leíró szerzőknél eltérő hangsúlyokkal jelenik meg. Magát a vendettát, a jóval később élt Machiavelli leírásával érdemes bemutatni, hiszen egyrészt kitűnő magyar fordítás áll rendelkezésünkre, másrészt a történet nála a legteljesebb az említett szerzők közül. A *Firenze történetében* az alábbiakat olvashatjuk:

---

<sup>1</sup> TOLOMEO DA LUCCA 94. (Tolomeo da Lucca esetében megbízható tagolás hiányában a kiadás oldalszámára hivatkozok.), Az évszámot Herlihy bizonytalannak tartja, Cherubini is csak megemlíti, de inkább a XIII. század végére vagy a századfordulóra teszi a nézeteltérés időpontját. HERLIHY 1967, 225., CHERUBINI 1998, 60.

„Történt pedig, hogy Lore, Guglielmo fia, és Geri, Bertracca fia, valamennyien az említett családból, egyszer játék közben összeszólalkoztak, minek következtében Lore könnyű sebet ejtett Gerin. Giulielmo urat bántotta az eset, és bár emberséges módon akarta elkerülni a botrányt, önkéntelenül csak növelte, mert megparancsolta fiának, hogy keresse fel a sebesült atyját, és kérjen bocsánatot. Lore engedelmeskedett atyjának, de az emberséges cselekedet mit sem változtatott Bertracca úr keserű lelkiállapotán. Lefogatta szolgálóival Lorét és a még a nagyobb megaláztatás kedvéért egy jászol felett levágatta az egyik kezét e szavak kíséretében: -Térj vissza apádhoz, és közöld vele, hogy a sebeket vassal és nem szavakkal szokás gyógyítani. A kegyetlen cselekedet annyira felbőszítette Giulielmo urat, hogy fegyverbe szólította embereit, és megtorlást hirdetett. Bertracca úr is felkészült a fegyveres védekezésre és hamarosan nem csupán ez a család szakadt két pártra, hanem egész Pistoia városa is (...) Végül amikor látták, hogy sohasem egyezhetnek meg, és amikor belefáradtak az öldöklésbe, valamennyien Firenzébe költöztek.”<sup>2</sup>

A Machiavellinél olvasható részlet szerint tehát Bertracca úr a vélt sérelmei megtorlásaként megalázó körülmények között, egy istállóban levágatta távoli rokonának kezét. Szavai, amelyek egyértelműen a történet fordulópontját jelentik, tulajdonképpen a vendetta logikájára, valamint a hozzá kapcsolódó brutalitáson keresztül a tett súlyosságára világítanak rá.<sup>3</sup> Bertracca úr kijelentése párhuzamot mutathat egy korábbi firenzei vendetta hasonló részével.<sup>4</sup> A szereplő szájába adott mondat szerkezeti elhelyezkedését és mondanivalóját tekintve hasonlít az 1216-os Buondelmonte-Amidei vendetta leírásaiban olvasható kijelentéshez.<sup>5</sup> Az ismert legenda szerint egy Buondelmonte ifjú megszegett egy házassági megállapodást, amit a rivális Uberti-Amidei klán tagjai megbosszultak, ily módon kirobbantva a guelfek és a ghibellinek firenzei konfliktusát.<sup>6</sup> Ennek a vendettának a fordulópontja Machiavellinél a következőképp hangzik:

„És bár egyesek latolgatni kezdték az e miatt várható bajokat, Mosca Lamberti kijelentette, hogy aki sokat töpreng nem visz véghez semmit. Tőle származik az ismert és elcsépelet mondas: „Csak annak van teteje, amit véghez is vittünk.”<sup>7</sup>

Mosca Lamberti mondata nagy jelentőséggel bír Firenze történetében, hiszen az elbeszélő források többsége mellett Dante Alighieri is sorokat szentel neki.<sup>8</sup> Ami a Cancellieri-vendettát illeti, a róla szóló leírások esetében a *Firenze történetén* kívül csak Stefaninál találkozhatunk hasonló, a szereplő szájába adott mondattal.<sup>9</sup> A két vendetta párhuzamba állítása Villani krónikájában is megfigyelhető, ahol ugyanakkor nem történik említés Bertracca úr szavairól. Villani a *Nuova cronicában* úgy fogalmaz, hogy a

<sup>2</sup> MACHIAVELLI FORD. 2/XVI.

<sup>3</sup> A különböző szereplők történetbeli választásai a békés megoldás és az agresszív stratégia között döntésméleti szempontból is elemezhetők. SZOLNOKI 2015, 543-553.

<sup>4</sup> STEFANI 1/64., MACHIAVELLI 2/III.

<sup>5</sup> A szereplők szájába adott mondatok közötti hasonlóság nem egyértelműen tartalmi, hanem sokkal inkább szerkezeti jellegű. Az említett részek ugyanis a történetek fordulópontjait jelölik: azt a „határt” amikor a konfliktusokban a békés megoldás lehetősége helyett az erőszaké lesz a főszerep. SZOLNOKI 2015.

<sup>6</sup> Az 1216-os vendettára vonatkozó szakirodalom: FAINI 2009, GORDON 2006, 459-477. A vendetta szimbólumainak további értelmezését lásd: SZOLNOKI 2014, 84-92.

<sup>7</sup> MACHIAVELLI FORD. 2/III.

<sup>8</sup> VILLANI 6/XXXVIII., MALESPINI CIII., DANTE, Pokol XXVIII. 103-108.

<sup>9</sup> STEFANI 1/64., MACHIAVELLI 2/III.

firenzeiek ugyanolyan módon oszlottak fehérekre és feketékre, mint annak idején guelfekre és ghibellinekre.<sup>10</sup> Véleményem szerint Stefani és Machiavelli munkájában is megfigyelhető, hogy az 1216-os vendetta leírásai mintaként szolgáltak számukra a Cancellieri-vendetta leírásához. A párhuzamba állítás oka talán az lehetett, hogy a konfliktus mélységét ilyen formában próbálták érzékeltetni. Nicholas Gordon a Buondelmonte-Amidei vendettáról írt tanulmányában felveti annak a lehetőségét, hogy a fekete-fehér pártharc egyes krónikákban olvasható elemei különös hasonlóságot mutatnak az 1216-os vendetta egyes elemeivel. Ám érdekes módon a pártharchoz fűződő Cancellieri-vendettát Gordon nem említi, és csak a fekete guelf- fehér guelf pártharc eseményeit veszi számításba, mint például a később említendő 1300-as Calendimaggio eseményeit. Talán problematikus, hogy Gordon két eltérő jellegű részletet, azaz egy vendetta elbeszélését és egy pártharc eseménysorát veti össze úgy, hogy figyelmen kívül hagyja magát a Cancellieri-vendettát.<sup>11</sup> Azon felvetése viszont, hogy az 1216-os vendetta elbeszélései mintaként szolgálhattak a későbbiekben, a fentiek alapján helyes következtetésnek tűnik.

A pistoiai konfliktus firenzei leírásaiban legalább ennyire fontos, hogy az összecsapások végkimeneteleként a szemben álló csoportok vezetői valahogy Firenzébe költöztek. Itt Machiavelli szerint a két legbefolyásosabb család vette őket pártfogásukba:

*„A feketéket régi barátságuk alapján Corso, a Donati család feje vette pártfogásba, és a fehéreket, akiknek hathatós támogatása volt a Donati család ellen, Vieri dei Cerchi segítségét kérték.”<sup>12</sup>*

A különböző krónikákban eltérések figyelhetők meg abban,<sup>13</sup> hogy a Cancellierik milyen módon kerültek Firenzébe. Giovanni Villani szerint a pistoiai polgárok megelégtették a folyamatos harcokat, és a szomszéd városba küldték őket.<sup>14</sup> Ez a verzió száműzetést is jelenthet, bár ezt a szövegben szó szerint nem olvashatjuk. Marchionne di Coppo Stefani ehhez hasonlóan azt írja, hogy a comune küldte őket Firenzébe.<sup>15</sup> Az esetleges száműzésre utaló részek fontosak, hiszen a kor pártpolitikájának logikájából gyakran adódott, hogy vezetőket, családokat vagy szinte egész pártokat száműzték.<sup>16</sup> Leonardo Bruni viszont már azt írja, hogy a jó firenzei polgárok nem tudták tovább nézni tétlenül a pistoiai eseményeket, és inkább városukba költöztették a pártok

<sup>10</sup> VILLANI 9/XXXVIII.

<sup>11</sup> GORDON 2006, 459-477.

<sup>12</sup> MACHIAVELLI FORD. 2/XVI.

<sup>13</sup> A különböző források közötti különbségek tárgyalásakor érdemes kitérni rá, hogy a vérbosszúbán szereplő gyermekek neve egyes munkákban eltér. Tolomeo da Luccánál az egyik gyermek neve Dore, a másiké pedig Vanni. Ezzel szemben a firenzei munkákban a Lore és a Geri név szerepel. TOLOMEO DA LUCCA 94., VILLANI 9/XXXVIII, STEFANI 1/216., MACHIAVELLI 2/XVI. Leonardo Bruni ugyanakkor nem említi neveket. BRUNI 192.

<sup>14</sup> VILLANI 9/XXXVIII.

<sup>15</sup> STEFANI 1/216.

<sup>16</sup> Például a firenzei guelfek 1267-es visszatérésükkor száműzték a volt ghibellineket. 1295-ben a popolo vezetőjét Giano della Bellát küldték el Firenzéből. 1300-ban a fehér guelfek a feketéket száműzték, 1301 végén a visszatérő fekete guelfek a fehéreket. NAJEMY 2006, 75, 89, 91. Lauro Martines szerint a hatalom megszerzéséncik csak legvégső eszköze volt a riválisok száműzése. MARTINES 1972, 349

vezetőit.<sup>17</sup> Ez a változat erős firenzei befolyásról árulkodik, amiről már 1328-tól kezdve beszélhetünk, és így meg is felel a Bruni korabeli állapotoknak, de az 1200-as évek végén még nem ez volt a helyzet.<sup>18</sup> Ekkor a firenzeiek még inkább a podestà küldésekhez hasonló, közvetett befolyásolásra törekedtek.<sup>19</sup> Folytatva a sort, Machiavelli fentebb már idézett szövegében azt olvashatjuk, hogy a Cancellierik önszántukból költöztek át, és új városukban rögtön pártfogókra leltek.<sup>20</sup> Villaninál a Garbo negyedbeli Cerchiekhez költöztek a fehér Cancellieriek, az Arnón túl<sup>21</sup> lakó Frescobaldikhoz pedig a feketék. Stefaninál, a fehérek ugyanúgy a Cerchiekhez fordultak, viszont kisebb eltérést jelent a korábbi forráshoz képest, hogy a feketék a Fondaccio-beli Frescobaldikat választják. Bruni munkájában a Cerchiek a korábbiakkal megegyezően jelennek meg, de a feketék már nem a Frescobaldi család, hanem a Donatik pártfogását keresik<sup>22</sup>, ahogyan Machiavellinél is. Feltűnő az eltérés a Frescobaldi és a Donati család között, hiszen az előbbieket a fehérek pártjába tartoztak, így egyes munkákban a két ellentétes hatalmi pólus közötti eltérés nincs jól kifejtve. Bővebb magyarázatot ugyanakkor nem olvashatunk a forrásokban.<sup>23</sup> Mint tudjuk, a Cancellierik beköltözése bajt hozott Firenzére, hiszen a firenzei források nagy része szerint családi ellentéteik átterjedtek az itteni pártfogókra, akik után a szembenállók a fekete guelf, illetve a fehér guelf elnevezést kapták.<sup>24</sup>

Ha megvizsgáljuk az 1300 előtti évek firenzei- pistoiai kapcsolatát, de főleg a firenzei eseménytörténetet, akkor az 1290-es dátumnál olvashatunk arra vonatkozó információt, hogy egy békéltetés során felajánlották egy Cancellierinek, hogy költözzön firenzei rokonaihoz. Arról viszont nincs információnk, hogy ellenfelének is lehetővé tették volna ugyanezt, ráadásul rokonai nem a Donatik, a Cerchik vagy a Frescobaldik voltak, hanem az ekkor még kevesebb befolyással rendelkező Medicik.<sup>25</sup> A Firenzébe költözésnek tehát van valós párhuzama, de mégsem rendelkezünk olyan megbízható információkkal, amelyek teljesen alá tudnák támasztani az elbeszélő források adatait. Érdekes továbbá, hogy azokban a firenzei munkákban, ahol a Cancellieri-vendetta szerepel, szinte nem is találkozhatunk más mélyebben kifejtett előzménnyel a Donati-Cerchi pártharc kirobbanásával kapcsolatban. Tehát Villani, Stefani, valamint a később élt Bruni és Machiavelli is megfelelő felvezetésnek tarthatta a vendettát bővebb politikai, eseménytörténeti magyarázat helyett.

<sup>17</sup> „E crescendo continuamente la contesa, venne la città di Pistoia in sì estremo pericolo, che i Fiorentini si mossero a pigliare la cura di questo male; e innanzi a ogni altra cosa giudicarono essere utile, per mitigare gli animi de cittadini, rimuovere di quivi i capi delle parti: e pertanto ordinarono, che venissero a Firenze.” BRUNI 193.

<sup>18</sup> CHERUBINI 1998, 65-87, HERLIHY 1967, 227.

<sup>19</sup> DE ANGELIS 2008, 149-160.

<sup>20</sup> MACHIAVELLI 2/XVI.

<sup>21</sup> Az Arnón túl fekvő városrész elnevezése Oltrarno volt, a Frescobaldik ezen negyedben politizáltak. NAJEMY 2006, 86.

<sup>22</sup> BRUNI 193.

<sup>23</sup> NAJEMY 2006, 27.

<sup>24</sup> VILLANI 9/XXXVIII, STEFANI 1/216, BRUNI 184, MACHIAVELLI 2/XVI.

<sup>25</sup> DAVIDSOHN 1957, 708.

## A vendetta pistoiai változata

Az *Annales pistoriensis*ben a történetet szintén 1300-nál találhatjuk, amely azért is szemberűnő, mert a Cancellieri-vendetta leírása az első csemény a krónikában. Az itt található elbeszélés bár az eddigiekhez szerkezetileg hasonló, részleteiben mégis kisebb eltéréseket tartalmaz. A két Cancellieri család ellentétes ágai közötti konfliktus a pistoiai krónikában szintén egymás közötti játékkal indul, ugyanakkor nem két gyermek, hanem két csapat ifjú<sup>26</sup> vetélkedik egymással, méghozzá egy esti borkimérésen:

*„li quali teneano la parte bianca; e altri giovani della detta casa, li quali teneano la parte Nera: essendo una á una cella, ove si vendea vino e havendo beuto di soverchio, nacque scandolo in tra giocando”.<sup>27</sup>*

A fekete Cancellieri ifjú, Guilielmo fia Dore megsebzí véletlenül a fehér Cancellieri családból származó Carlinót, aki Gualfredi fia. A konfliktus, azonban ideiglenesen kibéküléssel végződik, hiszen Carlino megbocsát távoli rokonának. Bátyja Vanni erről viszont nem tud, és később beleköt Doréba, aki kardjával megszúrja őt. Ezt követően Gualfredi feldühödve az ismertetett firenzei változattal megegyezően, levágja Dore kezét.<sup>28</sup> A pártharc következő egy évének leírása ugyanakkor oldalakon keresztül folytatódik, részletesen bemutatva a fehér és a fekete Cancellierik közötti küzdelmet. Megtudhatjuk például, hogy a Cancellierik egykori riválisa, a Lazzari család a fehérek mellé állt.<sup>29</sup> Ennél azonban sokkal érdekesebbek azok a részek, amelyekben a krónikás leírja, hogy a pistoiai contadóra is kiterjedt pártharc olyan nagymértékű pusztítást okozott, hogy a helyi popolo a firenzeiektől kért tanácsot, akiket ekkor még a Cerchik irányítottak. A Firenzébe küldött követek podestával és capitánóval tértek vissza, akik új embereket helyeztek a pozíciókba:

*„e quando il Podestà e il Capitano furono quinti in Pistoia riformaro la terra di nuovi uficiali, e signoreggiavano la città”.<sup>30</sup>*

A béke természetesen nem volt problémamentes, hiszen Andrea Gherardini, az új capitano a helyi fekete párt ellen fordult, és módszeresen elkezdte különböző ürügyekkel lefogatni őket illetve leromboltatni házaikat.<sup>31</sup> A pistoiai krónika tehát nem ír a Cancellierik Firenzébe költözéséről és nincs szó arról sem, hogy az ő konfliktusuk tevődött volna át a szomszéd városba, hiszen mire a történetben a pistoiaiak kapcsolatba kerültek a firenzei politikával, a Donati és a Cerchi párt már rég harcban állt egymással.<sup>32</sup> A firenzei krónikák beköltözésekről írt sorai tehát csupán a firenzei

<sup>26</sup> Az ifjak szerepe a vendettákban gyakran előfordul. Egyrészt a tapasztalatlanságot, forrófejűséget jeleníthetük meg, másrészt, mint Herlihy kifejtette a grandi ifjak az öröklési és családszerkezeti sajátosságok miatt valóban állandó nyomás alatt lehettek, ami esetleg könnyen sarkalhatta őket agresszív megnyilvánulásokra. HERLIHY 1972, 129-154. Az ifjak narratívákban olvasható szimbolikus funkciója egyes esetekben a meggondolatlanság hangsúlyozása is lehet, a felnőtt férfiak megfontoltságával szemben. FAINI 2006, 109-111.

<sup>27</sup> ANNALES PISTORIENSIS 368.

<sup>28</sup> ANNALES PISTORIENSIS 368.

<sup>29</sup> ANNALES PISTORIENSIS 370-372.

<sup>30</sup> ANNALES PISTORIENSIS 374.

<sup>31</sup> ANNALES PISTORIENSIS 375.

<sup>32</sup> Lásd Zorzi később még említendő megállapítását a pártharcuk eredetéről. ZORZI 100-104.

beavatkozásban mutatnak egyezést a pistoiai változattal. Mivel utóbbi esetben különösen fontos a firenzei podestá és capitano küldés szerepe, így érdemes röviden áttekinteni azt a korabeli firenzei kül- és belpolitikai szituációt, amely az események hátterét jelentette.

### A firenzei feketék és fehérek pártharca, Firenze regionális expanziója

A Donati és a Cerchi párt küzdelme Firenze regionális expanziójának két fontos eseménye, az 1289-es campaldinói csata és Pistoia 1306-os elfoglalása közé helyezhető. A város ebben az időszakban alapozta meg későbbi befolyását, ami azonban egyes szomszédos területeken ekkor még nem volt teljes. Ezt az olyan fordulatok szemléltetik jól, mint Pistoia esete: a város 1289-ben még Firenze oldalán állt, de 1306-ban már volt szövetségesük vette őket ostrom alá.<sup>33</sup> Ezek a politikai fordulatok a kor pártpolitikájának köszönhetők, hiszen az egyes városok viszonya nagyban függött az éppen a legnagyobb befolyással bíró helyi párt vagy klán szándékaitól.<sup>34</sup> A két évszázaddal később élt Niccolò Machiavelli részben a fekete- és a fehér guelfek küzdelmét hibáztatja városa hanyatlásáért. A Firenze történetében a következőképp fogalmaz, amikor a pártharcról kezd beszélni: „a belső erők olyan vérszt zúdíttak rá, amelyet a külső erők sohasem hozhattak volna rá”<sup>35</sup> Mivel a két firenzei párt céljai közé tartozott, hogy a környékbeli városokban minél több szövetségest és támogatót szerezzenek, ezért Firenze külpolitikai törekvései és a pártpolitika erőteljesen összefonódtak. A fekete és a fehér guelf párt közötti politikai konfliktusok 1296 körül éleződtek ki, majd ezt követően 1300 Calendimaggiján egy utcai verekedés véres összecsapásba torkollott.<sup>36</sup> Egy, a Donatikkal szövetséges családba tartozó ifjú – mint Compagni beszámol róla – levágta Ricoverino de Cerchi orrát:

*„Ebben az összecsapásban a Donatiak kíséretének egyik tagja levágta Ricoverino de' Cerchi orrát, azt mondták, ez Piero Spini volt, és társai az ő házába menekültek. Ez a vágás városunk pusztulását okozta, mert nagyon fokozta a polgárok között a gyűlölködést. A Cerchiek sohasem fedték fel a vétkes kilétét, arra várva, hogy rettentő bosszút álljanak.”<sup>37</sup>*

A Firenze történetével foglalkozó kutatók rendszerint ehhez az eseményhez kötik a tényleges fegyveres küzdelmek kirobbanását és a konfliktus végleges elmélyülését.<sup>38</sup> Érdekes, hogy a Compagni által elbeszélt epizódot a Donati- Cerchi küzdelem kiindulópontjaként szokták emlegetni, rendszerint egy vérbosszú-sorozat kezdő cselekményének tekintve azt, ugyanakkor mintha figyelmen kívül hagynák, hogy a krónikákban mégsem történik említés a Cerchiket ért sérelem azonnali crőszakos megtorlásáról, hacsak a politikai hatalom megszerzését nem tekintjük annak. Az ellentétek elmélyülésében fontos szerepet játszhatott, hogy a vezető családok kliensci hozzájuk hasonlóan rivalizáltak egymással. Andrea Zorzi azt feltételezi, hogy többek között a két nagy klánhoz kapcsolódó Manieri és Gherardini család közötti nézeteltérés

<sup>33</sup> NAJEMY 2006, 80, HERLIHY 1967, 226.

<sup>34</sup> JONES 1997, 347-348.

<sup>35</sup> MACHIAVELLI ford. 2/XVI.

<sup>36</sup> NAJEMY 2006, 91.

<sup>37</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXII.

<sup>38</sup> ZORZI 2008, 109.

is közrejátszott a pártharc kirobbanásában.<sup>39</sup> Pénzügyi jellegű konfliktus húzódnak továbbá a Cerchi és a Spini család között, de a kisebb családok is gyakran személyes vagy gazdasági ellentét miatt csatlakoztak egyik vagy másik oldalhoz.<sup>40</sup> A pártok vezetői Vieri de Cerchi és Corso Donati voltak, de fekete oldalról szintén nagy befolyással bírt Rosso della Tosa, Pazzino Pazzi, illetve az említett Spini család is. A fehérek pártjában hasonlóan fontos szerepet töltöttek be a Cavalcanti vagy az Adimari.<sup>41</sup> A pártharc első szakaszában a *popolo* jelentős részének támogatását bíró fehérek el tudták érni a fekete párt egyes vezetőinek száműzését, de 1301 végére fordult a kocka. Ekkor a békéltető missziót végző pápai megbízott, Acquasparta bíboros hatására a feketéket visszahívták a városba. A Donati pártot felbátorította, hogy mindeközben a VIII. Bonifác kegyeltjének számító Valois Károly is bevonult Firenzébe. Az erőteljesebb pápai beavatkozás részben annak volt köszönhető, hogy a Donati pártban kulcsszerepet játszó Spini bankárcsalád, amely szoros kapcsolatokat ápolt a pápai pénzügyek intézőivel, tulajdonképpen egyfajta „ghibellinizmussal” vádolta a fehéreket.<sup>42</sup> Szerepüket Compagni is kiemeli:

*„És Nero Cambival, aki a pápai udvarban a Spiniek üzlettársa volt, a pápa rokonának, messer Iacopo Guataninak és néhány Colonnának a közbenjárásával sok könyörgéssel kérte a pápát, igazgató el a dolgokat, mert a guelf párt elvesz Firenzében, és mert a Cerchiek a ghibellineknek kedveznek.”<sup>43</sup>*

Andrea Zorzi úgy látja, hogy a fehérek alapvető hibát követtek el, mikor alábecsülték a fekete párt római kapcsolatait, és nem próbálták azt ellensúlyozni. Stratégiájuk alapja a nagypolitikai kapcsolatok helyett a regionális szövetségek kiépítése volt. A források szerint ráadásul Firenzén belül népszerűbbek is lehettek a feketéknél. Ugyanakkor a Donati- párt helyi kapcsolatait sem szabad lebecsülnünk, hiszen Corso Donati 1289-ben pistoiai podestà volt, amely tisztség révén fontos szövetségességre tehetett szert a szomszédos városban.<sup>44</sup> Mint majd látni fogjuk, a feketék a fehérekhez hasonlóan szintén rendelkeztek ottani támogatóval.<sup>45</sup>

A fehérek 1301-ben Valois Károly jelenléte miatt nem mertek a Donati- párttal szembeszegülni, így tulajdonképpen fegyveres összecsapás nélkül szenvedtek vereséget. Az ezt követő időszakban, amely a pártharc második szakaszának tekinthető, a fekete guelfek belharca robbant ki: Corso Donati és Rosso della Tosa fordult szembe egymással. Utóbbi 1303 végén összeesküvést szervezett a hatalom átvételére. Hívei között volt a Pazzi, a Frescobaldi, és a Spini család, valamint a *popolo minuto* egy részét is maga mellé állította. Az összeesküvők önhatalmúlag új priorokat jelöltek ki, majd elbarikádozták magukat. Rossót viszont támogatóinak egy része elhagyta a következő év elején, mivel egy pápai megbízott elsimította a két csoport előkelői között húzódó személyes ellenéteket. A békéltetés része ezúttal is az ellen-párt visszahívása volt, így a

<sup>39</sup> UO. 104.

<sup>40</sup> Személetes ezzel kapcsolatban Compagni fentebb említett leírása a szemben álló kliensek vagy párt szimpatizánsok milyen motiváció alapján döntöttek egyik vagy másik párt mellett. COMPAGNI 1/XXII.

<sup>41</sup> Compagni felsorolása: COMPAGNI 1/XXII, NAJEMY 2006, 90.

<sup>42</sup> ZORZI 2008, 113. NAJEMY 2006, 88-95.

<sup>43</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXIII.

<sup>44</sup> DE ANGELIS 2008, 164.

<sup>45</sup> ZORZI 2008, 115-118.

fehérék is visszaköltözhettek Firenzébe, ami jelentős politikai feszültséget okozott. A fehér guelf Cavalcantik és a feketék 1304 végén összezsaptak egymással, de a fehérek végül visszavonultak vidéki birtokaikra.<sup>46</sup> Regionális támogatóik, különösen a pistoiai fehérek, ezt követően is ellenszegültek a Firenzét irányító Donati- pártnak. Így részben pártpolitikai szempontok is közrejátszottak abban, hogy 1305-ben a firenzei haderő Pistoia ellen vonult, majd hosszú ostrom után elfoglalta a várost.<sup>47</sup> Giampaolo Francesconi a közelmúltban kutatásokat végzett az ostrommal kapcsolatban, és részben azt vizsgálta, hogy az 1306-os események brutalitása milyen drámai hatással volt a pistoiaiakra.<sup>48</sup> Ezt támasztja alá Villani is, aki kihangsúlyozza a firenzei akció kegyetlenségét. Az ostromlók a menekülés közben elfogott férfiaknak levágták a lábát vagy a lábfejét, valamint sok nőt is megcsonkítottak az orruk levágásával.<sup>49</sup> Compagni is gyászos, sötét eseménysorként ír minderről, amely a lakosok számára igazi sorscsapást jelentett.<sup>50</sup> A sokáig húzódo fekete-fehér ellentétből kiinduló erőszakos cselekmények csak 1308-ban értek véget, Corso Donati meggyilkolásával.<sup>51</sup>

Pistoia ostroma csak részben tekinthető a pártharcok sajátos következményének, hiszen ezzel párhuzamosan egy másik küzdelem is zajlott a régióban: Firenze próbált minél nagyobb befolyást szerezni a környező toszkán településeken, elsősorban a Valdelsa és Valdarno folyóvölgyek mentén. E törekvés fontos része volt, hogy próbálták firenzei tisztségviselőket helyezni stratégiailag fontos településekbe, városokba. Ezt a stratégiát követve Fucecchióba 1300 körül, majd más, fontosabb városokba a 14. század első harmadában, így Pratóba, San Gimignano, Colléba, illetve San Miniato is firenzei városvezetőket ültettek. Ezek elsősorban podesták voltak, de lehetőség szerint delegáltak capitánót vagy gonfalonierét is.<sup>52</sup> Ezek a települések többnyire földrajzi szempontból voltak fontosak Firenze számára, hiszen az említett völgyek és utak mentén helyezkedtek el, míg más városok jelentőségét lakosságszámuk is növelte. Ilyenek voltak San Gimignano, Prato és Pistoia is. Tulajdonképpen a firenzei befolyási övezet kiépítésének egy fontos kezdeti lépése volt az arezzóiak fölött aratott győzelem 1289-ben, illetve a szomszédos, Pratóval hasonló súlyú Pistoia politikai befolyásolása az 1306-ig terjedő időszakban.<sup>53</sup> És bár Campaldinónál az utóbbi város még firenzei oldalon küldött lovass csapatot az arezzóiak ellen, igazán mégis a csatát követően nőtt

<sup>46</sup> COMPAGNI FORD. 3/II, VII, VIII, IX.

<sup>47</sup> Az ostrom 1305 májusában kezdődött. A firenzei feketék számára nem megfelelően politizáló, de a várost irányító pistoiai fehéreket luccai segítséggel támadták meg, és végül kiéheztetéssel megadásra kényszerítették. HERLIHY 1967, 226., CHERUBINI 1998, 65-66.

<sup>48</sup> FRANCESCONI 2007, 1-27.

<sup>49</sup> VILLANI 9/LXXXII., Compagni így ír: „Sokkal jobb sorsa volt Sodomának és Gomorának meg más városoknak, amelyek egy pillanat alatt elsüllyedtek és az emberek meghaltak, a pistoiaiaknak, akik ilyen kínok között haltak meg, nem volt hasonló sorsuk.” COMPAGNI FORD. 3/XIV.

<sup>50</sup> Stefani említi, hogy a kiéheztetett városban megették a lovakat. STEFANI 255. Bruni ugyanakkor már nem ír ilyen szemléletesen, viszont kihangsúlyozza, hogy sok firenzei meghalt. BRUNI 211-212. Machiavelli nem is említi meg az ostromot, gyakorlatilag elhallgatja azt. MACHIAVELLI 2/XIX-XIV.

<sup>51</sup> NAJEMY 2006, 89-90.

<sup>52</sup> GUALTIERI 2013, 221-222.

<sup>53</sup> UO., 209., Firenze és Pistoia viszonya már a 13. század közepén szorosabbá vált, hiszen a pistoiai popolo és a helyi városi elit összetűzései lehetővé tették a firenzei beavatkozásokat. MAZZONI 2008, 228-229.



meg az ottani firenzei befolyás. Ebben szerepet játszhatott, hogy Pistoia észak felé fontos hegyvidéki utakat ellenőrzött, amelyeket például Bologna is meg akart szerezni.<sup>54</sup> A firenzei befolyás erősítésének fontos eleme volt, hogy az 1280-as évek közepétől gyakorlatilag Firenze döntötte el, hogy ki lehet a város podestája. Herlihy és De Angelis is megállapította, hogy a firenzeiek a vonatkozó időszakban tizenkét-tizenhárom periódusban küldtek podestát Pistoiaiba. Ezek olyan történelmi szituációkra voltak jellemzők, amikor a szomszéd városban gazdasági válság vagy belharcok voltak, valamint a katonai helyzet ezt lehetővé tette Firenze számára.<sup>55</sup> A firenzei fekete-fehér guelf konfliktus idejére ez különösen igaz volt, hiszen De Angelis archantológiai kutatásai szerint<sup>56</sup> az 1296 és 1306 közötti időszakban, 1302 kivételével, kizárólag firenzeiek viselték a podestá címet Pistoiaiban.<sup>57</sup> Ez erőteljes politikai befolyásról, vagy legalábbis annak lehetőségéről árulkodik. A következőkben azt fogom vizsgálni, hogy a kortárs Dino Compagni, hogyan mutatja be a felvázolt firenzei-pistoiai kapcsolatokat.

### A pártharc okai és a pistoiái kapcsolatok Compagninál

Bár Giovanni Villani is kortársnak tekinthető a Donati- Cerchi küzdelemmel kapcsolatban, mégis szűkszavúan számol be róla. Ezzel szemben a másik korabeli szerző, Dino Compagni nem csak tőle, de az összes többi forrástól is teljesen eltérő módon ír a konfliktusról. Krónikája azért kiemelkedő forrása a kor városi viszonyainak, mert a szerző személyesen is részt vett a firenzei közéletben és politikában. Egy cikluson keresztül a város négy priorjának egyike volt, különböző tanácsokban való aktív részvétele pedig nyomon követhető a firenzei tanácsülési jegyzőkönyvekben is.<sup>58</sup> 1301 után, a feketék politikai tisztogatásának következményeként, a fehérekhez hasonlóan száműzték Firenzéből. Tehát krónikája nem csak kortárs, hanem szemtanú

<sup>54</sup> ZAGNONI 1997, 139-141., HERLIHY 1967, 19-22.

<sup>55</sup> HERLIHY 1967, 225-227.

<sup>56</sup> DE ANGELIS 2008, 149-168.

<sup>57</sup> Ugolino da Corragio , Lapo de Bardi (1296), Gherardo de Tornaquinci, Iacopo de' Rossi, Nepi della Tosa (1297), Guido Accolti dei Bardi, Bindello Adimari (1298), Bindello Adimari, Ugolino da Tornaquinci, Nepi della Tosa (1299), Nicoló de' Giandonati, Oddolo della Tosa (1300), Gherardo Bostici (1301), Paolo della Cornia, Giudotto, Rodolfo di Panico (1302), Dinadam Simonpizoli, Tolosato degli Uberti (1303), Galasso di Mangona, Geri Spini (1304), Baldinaccio Adimari, Pazzino de'Pazzi (1305). DE ANGELIS 164. Kutatásaim során a firenzei tanácsülési jegyzőkönyvek között találtam egy 1301 október 11.-ei feljegyzést, amely szerint a Százak Tanácsa Niccola de Cerchit választotta pistoiái podestának: „*si videtur dicto consilio providere et firmare et licentiam dare et concedere d. Nicchola de Cerchiis electo potestas civitatis Pistorii pro sex mensibus venturis, initiandis in kal. mensis ianuarii proxime venturi*” CRF 32. XXXIX. Ugyanakkor ennek De Angelis listáján nincs nyoma. Véleményem szerint azért, mert a fehéreket a következő év elején száműzték. Így valóban nem lehetett lehetőség a tisztség 1302 januárjától való betöltésére. Ugyanakkor az említett Niccola de Cerchi már 1301 júliusában is feltűnik podestaként: „*dicto consilio concedere licentiam d. Nicchola de Cerchiis, electo potestas civitatis Pistorii usque ad kal. ianuarii*” CRF 20. XXIV. De Angelis adatait így fenntartásokkal kell kezelni. Feltűnő, hogy a listáján 1301-nél, amikor Nicchola Cerchinek is szerepelnie kéne, Bostici egyedüli podestaként szerepel, ami a korábbi és azt követő évek gyakorlatától is eltér, hiszen minden évben legalább két podesta volt. A firenzei tanácsülési jegyzőkönyvek alapján a fehérek még a száműzésük előtti utolsó időszakban is a szomszédos városban befolyásszerzésre törekedtek.

<sup>58</sup> CRF. 34. XLV.

jellegű is egyben. Az első nagy eltérés a többi firenzei munkához képest, hogy nem számol be a Cancellieri-vendettáról. Az egyetlen, pistoiái pártokra vonatkozó utalása a következő:

*„Ez a két párt a feketék és fehérek, egy Cancellieri nevű családból keletkezett, amely megoszlott: az egymással közelebbi rokonsági kapcsolatban állókat fehéreknek hívták, a többieket feketéknek, e szerint oszlott meg a város”<sup>59</sup>.*

A családi konfliktusukat ennél mélyebben nem ismerteti. Amíg a korábban bemutatott forrásokban a firenzei fekete-fehér pártharcnak szinte elsődleges okaként jelenik meg a Cancellieri-vendetta, addig Compagni más szempontokat mutat be. Krónikája alapján rekonstruálható, hogy a két meghatározó család közötti nézeteltérések milyen lépcsőfokokon keresztül jutottak el a pártharcig. Először is alapvető ellentét feszült a grandik közé tartozó Donatük és a popolo kegyét kereső Cerchik között.<sup>60</sup> Ezt követően a Cerchik egy palotavásárlás révén a Donatük szomszédságába kerültek, kiterjesztve ezzel befolyásukat a rivális család rovására. Majd egy hagyatéki kérdésben a Donatük kerültek előnyös helyzetbe, ugyanis Corso Donati feleségül vette egy Cerchikkel rokon nemes özvegyét, egyben egyetlen örökösét<sup>61</sup>, tovább szítva az ellentéteket. A feszültséget félreértések sora is növelte. Egy temetésen például majdnem összeverekedtek egymással a két család egymással szemben ülő tagjai. Ezt követi Compagninál 1300 Calendimaggiója, amelyre korábban már utaltam.<sup>62</sup>

Dino Compagni a korábbiakhoz képest jobban megvilágítja a firenzei és a pistoiái pártok közötti kapcsolatot is. Talán elmondható, hogy a fehérek hamarabb próbálkoztak a szomszéd város politikájának tudatos befolyásolásával. Compagni szerint *„A Cerchiek arra törekedtek, hogy maguk mellé állítsák a pistoiáikat, akik a firenzeieket azgal a hatalommal ruházták fel, hogy küldjenek nekik podestát és kapitányt.”<sup>63</sup>* Bár Zorzi tanulmánya is azt sugallja, hogy a fehérek először erőteljesebben próbáltak közeli szövetségesekre támaszkodni, mint a feketék, a későbbiek folyamán inkább azt láthatjuk, hogy hasonlóan politizáltak. Egyrészt nem szabad megfeledkezni Corso Donati korábbi podestaságáról sem, másrészt az említett archantológiai névsort tanulmányozva azt tapasztalhatjuk, hogy a vonatkozó időszakban egyenlő számban kerültek ki podesták a fekete illetve a fehér guelfek táborából. De Angelis szerint ez annak köszönhető, hogy a firenzeiek figyelték arra, hogy egymást követő ciklusokban ne tölthesse be ugyanaz a párt a pistoiái podestá tisztségét: 1296-ban fehérek, 1297-ben feketék, 1298-ban megint fehérek, 1299-ben feketék és fehérek vegyesen, 1300-ban feketék, 1301-ben fehérek voltak a város elöljárói.<sup>64</sup> Ez a „rendszer” tulajdonképpen a

<sup>59</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXV.

<sup>60</sup> A Cerchi család lovagi módon viselkedő, de régi hagyományokkal nem rendelkező, ugyanakkor népszerű családként jellemezhető, akik a Montaperti és a Campaldino melletti csatákban is részt vettek. ZORZI 2008, 100.

<sup>61</sup> Tessa degli Ubertini, aki Messer Corso második felesége volt. Az első felesége ráadásul Cerchi volt, akit 1280 körül eltaszított magától. Az elszegényedéssel küzdő Donatük az Ubertini házassággal jelentős pénzhez jutottak. UO. 100-103.

<sup>62</sup> COMPAGNI 1/XX, 1/XXII A Calendimaggio tavasz köszöntő ünnep, minden év május 1.-én tartották. Bár az első fegyveres konfliktusként van feltüntetve a forrásokban, a pártharcban csak szimbolikus jelentősége volt. ZORZI 2008, 109.

<sup>63</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXV.

<sup>64</sup> DE ANGELIS, 2008, 155, 164.

fehérek vereségéig érvényben volt. Ugyanakkor, mint ahogy Compagninál is olvashatjuk, mindkét fél megpróbálta a saját érdekeinek megfelelően kihasználni az ezzel járó lehetőségeket. A Cerchik a pártharcot megelőző rövid időszakban már olyan pozícióban voltak, hogy amikor a pistoiiaiak az ottani pártharc elmérgesedése miatt 1296-ban *podestàt* kértek Firenzétől, akkor a fehér pártból való Cantino Cavalcanti küldték oda. A kiküldött *podestà* azonban feltűnően kedvezett a pistoiiai fehér pártnak:

*„És miután kapitánynak egy kevésbé tisztességes embert, messer Amadore Cavalcanti fiát, Cantinót küldték, ez megszegte a pistoiiaiak egyik arról szóló törvényét, hogy városvezetőket mindkét pártjukból, tehát mind a feketék, és mind a fehérek közül kell választaniuk”<sup>65</sup>.*

A korabeli politikában jártas és della Bellával szimpatizáló szerző egyébként leírja, hogy őt korábban, amikor a *capitano* tisztét töltötte be, azért nem kedvelték a helyiek, mert becsületes volt, és túl sok embert ítél el:

*„Giano della Bella volt ott kapitány, és tisztességesen kormányozta őket, de kérlelhetetlen volt, mert felégette városon kívüli házakat, ahová számkivetetteket fogadtak be és nem engedelmeskedtek”<sup>66</sup>*

A Cavalcanti-féle epizód után további kétes ügyekről kapunk információt. A szerző a XXV. fejezetben megemlíti Ugo Tornaquincit, aki nem csak befolyáshoz, de bizonyára korrump módon pénzhez is jutott pistoiiai *podestà*ként:

*„A *podestà* Ugo Tornaquinci hasonló pénzbírságokból 3000 forintra tett szert, és hasonlóképpen sok másik firenzei polgár, aki kormányzóként került oda”<sup>67</sup>*

Ezen túlmenően a krónikás megemlíti Andrea Gherardini tisztségviselését, akit a korábbiakhoz hasonlóan szintén megvesztegettek, de ezúttal nem a pártok, hanem a szóbeszéd szerint Firenze városa:

*„Ebben az időben a firenzeiek Andrea Gherardinit küldték Pistoiába kapitánynak, akit lovaggá ütöttek. És ugyanakkor elhitették vele, hogy a luccaiak a város elfoglalására Pistoia elfoglalására jönnek. Aminek következtében az említett messer Andrea sok polgárt száműzött (...) Egyesek azt mondták, hogy az említett messer Andrea nem kapott volna 4000 forintot, mások azt mondták, hogy ezt a pénzt a firenzei Comune adta volna neki”<sup>68</sup>.*

A firenzei krónikás beszámolója ezen a ponton egyértelműen összecseng az *Annales pistoriensis*-ben olvasható, fentebb említett híradással, amely szintén a Gherardini családból származó *capitano* ügyeit említi.<sup>69</sup> Compagni krónikájában nem csak a *podestà*-küldésekről olvashatunk, hanem a firenzei pártok befolyásának Pistoiában történő érvényesítéséről is. Ennek a törekvésnek a tisztségviselőkön keresztül történő manipulálás csak egy része volt. Olyan ottani politikusokról vagy kétes hírű egyénekről is beszámol a szerző, akik a Donati vagy a Cerchi család szövetségeseinek számítottak:

<sup>65</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXV.

<sup>66</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXV.

<sup>67</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXV.

<sup>68</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXV.

<sup>69</sup> ANNALES PISTORIENSIS 375.

„A fekete Cancellierik pártjából volt egy veszélyes lovas Pistoiaiban akit messer Simone da Pantanónak hívtak: középtermű, sovány, barna ember volt, könnyörtelen durva, rabló és minden rosszra képes, ez messer Corso Donati pártjával tartott. Az ellenpárttal pedig egy másik lovas, messer Schiatta Amati tartott, inkább gyáva, mint bölcs ember és kevésbé kegyetlen, ez a fehér Cerchiek atyafia volt!”<sup>70</sup>

Compagni tehát ismerteti, hogy egyes pistoiiaiak melyik firenzei pártot támogatták. Krónikájában jellemző módon csak olyan politikai vagy kapcsolati tényezőket ír le, amelyek ténylegesen fontos szerepet játszhattak abban az időben. A podestaküldésekről vagy a *capitanókról* sem beszél általánosságban, hanem csak azokról az egyes esetekről, amelyek segítségével a befolyásolást és a korrupciót be tudja mutatni. Jellemrajzai természetesen szubjektívek, hiszen munkájában végig Giano della Bellát magasztalja, aki tulajdonképpen politikai példaképe volt. Ugyanígy valószínűleg túlzó az a megállapítása, hogy a feketékkel veszélyes lovas, míg a fehérekkel egy gyáva tartott. Ettől függetlenül elmondhatjuk, hogy olyan viszonylag pontos információkat tár elénk, amelyekkel más krónikákban nem találkozhatunk ilyen formában.

## Konklúzió

A Cancellieri-vendettával és a fekete-fehér guelf pártharc eredetével foglalkozó történeti munkák témakezelésük alapján két nagy csoportra oszthatók. Az elsőbe sorolhatók azok a firenzei források, amelyek a Cancellieri-vendettát bemutatják, de a politikai intrikákat felületesen tárgyalják. Ezek Villani, Stefani, Bruni és Machiavelli munkái. A másik csoportba pedig azok a források tartoznak, amelyek a fekete-fehér guelf konfliktus politikai hátterét és azon belül is elsősorban a városközi kapcsolatokat részletesen mutatják be. Ilyen a pistoiiai *Annales pistoriensis* illetve Dino Compagni krónikája.

Az első csoportba tartozó források egyik sajátossága, hogy kulcsszerepet tulajdonítanak a Cancellieri-vendetta elbeszélésnek. A történeten belül Stefaninál és Machiavellinél fontos szerepe van a bosszúálló apa mondatának, amely párhuzamot mutat a 1216-os Buondelmonte-Amidei vendetta leírásaiban megfigyelhető kulcsmondatokkal. Egyrészt ez kifejezheti a tett súlyosságát, másrészt utalhat a legendás 1216-os gyilkosság minden bizonnyal közismert részére. A két konfliktus összevetése Villaninál is megjelenik, eltérő formában. Fontos lehet továbbá, hogy az *Annales pistoriensis*, bár a Cancellieri-vendettáról beszámol, a kulcsmondatot nem írja le, így ezekben az esetekben ez tekinthető egyfajta firenzei sajátosságnak. Ennek célja véleményem szerint a fekete-fehér pártharc méretének és jelentőségének szemléltetése. Az első csoportba tartozó munkákban fontos részletek továbbá a Cancellierik Firenzébe való beköltözését leíró sorok. Ezekben az esetekben a nehezen alátámasztható beköltözés az egyetlen olyan rész, ami valamilyen szinten a két város egymás közötti kapcsolatát mutatja be, hiszen a podesta küldések és a tisztségviselőkön keresztül történő befolyásolás leírása náluk teljesen hiányzik. Így Villaninál, Stefaninál, Bruninál és Machiavellinél a Cancellieri-vendettával foglalkozó sorok kizárólagos magyarázó funkciót töltenek be. Tulajdonképpen ezek a valós politikai intrikák helyettesítésére szolgálhatnak, még hozzá a pártharcok bevett retorikájának megfelelő formában.

<sup>70</sup> COMPAGNI FORD. 1/XXV.

A második csoportba tartozó források nem írják le a beköltözést, sőt Compagni krónikájában a Cancellieri-vendetta sem jelenik meg. Feltételezhetjük, hogy amennyiben valóban érkeztek volna Cancellieri családtagok Firenzébe, akik ráadásul a helyi vezetők pártfogását keresték volna, Compagni minden bizonnyal beszámolt volna róluk. Felmerülhet esetleg, hogy az említett Simone Pantano vagy Schiatta Amati megfeleltethető ezeknek, de nem olvashatjuk azt róluk, hogy a Cancellierik vezetői vagy közeli rokonai lettek volna, ráadásul történetbeli megjelenésük már jóval a pártharc kirobbanása utánra tehető, tehát szerepük semmiképpen sem tekinthető a konfliktus okának. Ugyanez igaz az *Annales pistoriensisre* is. A pistoiái krónika oldalakon keresztül beszámol a helyi pártok összecsapásairól, de nem ír arról, hogy a szemben álló felek Firenzébe költöztek volna. Sőt, ezen írás esetében is megfigyelhető, hogy a folyamat inkább fordítva képzelhető el, hiszen a korrupt firenzei tisztségviselők esetében jól nyomon követhető a pistoiái szerepvállalás.

Véleményem szerint a beköltözésről szóló részletekkel kapcsolatban egyrészt feltehető, hogy szimbolikus jelentőségük van. Az erre vonatkozó sorok értelmezhetők úgy, hogy maga az erőszak költözött Firenzébe. Továbbá elképzelhetőnek tartom, hogy a firenzei történeti hagyomány jelentős részében azért magyarázzák a Cancellieri-vendettával a Donati-Cerchi konfliktust, hogy az helyiek számára tragikus végkimenetelű 1305/1306-os ostrom politikai előzményeit az ottani pártok küzdelmével indokolják, valamiféleképpen áthárítva a felelősséget a pistoiái pártok harcára. Ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódhat az is, hogy számos firenzei krónikában is megfigyelhető az az általában pistoiáikra vonatkozó sztereotípia, ami szerint az ott élő emberek különösen agresszívek és hajlamosak a háborúskodásra.<sup>71</sup> Összességében megállapítható, hogy a Cancellieri-vendetta több egy egyszerű vendetta-leírásnál. Több szempont szerint vizsgálva is szembeűnő, hogy fontos magyarázó szereppel bír, amely elemzése hozzásegít a korabeli városok közötti kapcsolatok, illetve az ezzel kapcsolatos történetűrói vélekedés felderítéséhez.

## Felhasznált források és szakirodalom

### FORRÁSOK

- ANNALES PISTORIENSIS *Annales Pistoriensis*. bev. Giunti, F. és Guinti, J. In: *Rerum Italicarum Scriptores*, XI. kötet. Szerk. L. A. Muratorius. Milánó, 1728.
- BRUNI *Bruni, Leonardo: I storia fiorentina*. Ford. Donato Acciajuoli, bev. C. Monzani, Firenze, 1861 (Progetto Manuzio, E-text kiadás, 2004.)

71 VILLANI 1/XXXII. „Azért mert a pistoiáik természetűknél fogva viszálykodó, kegyetlen és vad emberek.” COMPAGNI 1/XXV. Az ilyen megállapítások alapja a szakirodalom szerint elsősorban az lehetett, hogy Pistoiának szinte folyamatosan ügyelnie kellett földrajzilag egyedülállóan változékony területeinek és kereskedelmi útjainak biztosítására. A város vonzáskörzete ugyanis hegységből, domságból és sík területből állt, megnehezítve az igazgatást, elősegítve a helyi szerveződéseket. HERLIHY 1967, 34-53. A helytörténeti szakirodalomban is elterjedt megállapítás volt, hogy Pistoiában kifejezetten harcos lelkű emberek élnek. CANCELLIERI 1965, 125-126.

- CRF *Consigli delle Republica Fiorentina* Vol. 1., 1301-1307. Szerk. Barbadoro, bev. Del Lungo. Bologna, 1921.
- COMPAGNI *Dino Compagni e la sua cronica*. Szerk. Isidoro Del Lungo, Firenze, 1870.
- COMPAGNI FORD. *Dino Compagni krónikája korának eseményeiről*. Ford. Kiss András. Bukarest, 1989.
- DANTE Dante, Alighicri: *Isteni színjáték*. Ford. Babits Mihály. Debrecen, 1982.
- MACHIAVELLI Machiavelli, Niccolò: *Istorie fiorentine*. In: Machiavelli, Niccolò: *Tutte le opere*, 1971. (Progetto Manuzio e-text kiadás, 1998.);
- MACHIAVELLI FORD. Machiavelli, Niccolò: Firenze története. Ford. Iványi Norbert In: *Niccolò Machiavelli művei*. II. köt. Budapest, 1978.
- MALESPINI Malespini, Ricordano: *Istoria fiorentina*. In: *Istoria fiorentina Coll'aggiunta di Giachetto Malespini e la Cronica di Giovanni Morelli*. Szerk. Tartini és Franceschi. Firenze, 1718.
- TOLOMEO DA LUCCA Ptolemaic Luccensis: *Annales*, Documenti di Storia Italiana, tomo VI., Cronache dei Secoli XIII-XIV. Firenze, 1876.
- STEFANI Stefani, Di Marchionne di Coppo: *Cronaca Fiorentina*. Szerk. N. Rodolico. In: *Rerum Italicarum Scrittores*, vol. XXX., I. pars, Szerk. L. A. Muratori. Città di Castello, 1903.
- VILLANI Villani, Giovanni: *Nuova Cronica*. Giuseppe Porta szerk., Fondazione Pietro Bembo / Ugo Guanda, Biblioteca di scrittori italiani. Parma, 1991. (Progetto Manuzio, E-text kiadás, 1997.).
- SZAKIRODALOM
- CANCELLIERI 1965 Cancellieri, Girolamo Ganucci: *Pistoia nel XIII secolo, Saggio storico sulla stripe dei Cancellieri di Pistoia*, Firenze, 1965.
- CHERUBINI 1998 Cherubini, Giovanni: *Storia di Pistioa 2, L'eta del libero comune, Dal inizio del XII alla metà del XIV secolo*, Firenze, 1998.
- DAVIDSOHN 1957 Davidsohn, Robert: *Storia di Firenze, 2. Guelfi e ghibellini. Parte 2. L'egemonia guelfa e la vittoria del popolo*, Firenze, 1957.
- DE ANGELIS 2008 De Angelis, Laura: I Podesta di Pistoia In: *La Pistoia comunale nel contesto toscano ed europeo (secoli XIII-XIV)*, *Società pistoiese di storia patria*. Piero Gualteri. Pistoia, 2008.
- FAINI 2006 Faini, Enrico: Il convinto fiorentino del 1216. In: *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale*. Szerk. Andrea Zorzi. Reti Medievali E-Book. Firenze, 2009.
- FRANCESCONI 2007 Francesconi, Giampaolo: *11 aprile 1306: Pistoia apre le porte a Firenze, dopo un anno di assedio. Cronaca, costruzione e trasmissione*

- di un evento*, Reti Medievali Rivista, VIII, 2007.
- GORDON 2006      Gordon, N. P. J.: The murder of Buondelmonte: contesting place in early fourteenth-century Florentine chronicles. *Renaissance Studies*, 4 (2006/4) 459–47.
- GUALTIERI 2013      Gualtieri, Piero: „Col caldo e furore di certi Fiorentini”Espansione fiorentina e preminenza signorile a Prato, Pistoia e nei centri della Valdesa e del Valdarni inferiore In: *Le signorie cittadini in Toscana Esperienze di potere e forme di governo personale (secoli XIII-XV)*. Szerk. Andrea Zorzi. Róma, 2013.
- HERLIHY 1967      Herlihy, David: *Medieval and Renaissance Pistoia, The Social History of an Italian Town, 1200-1435*, New Haven, 1967.
- HERLIHY 1972      Herlihy, David: Some psychological and social roots of violence in the tuscan cities. In: *Violence and Civil Disorder in Italian Cities, 1200-1500*. Szerk. Lauro Martines. Los Angeles, 1972.
- JONES 1997      Jones, Philip: *The Italian City-State, From Commune to Signoria*. Oxford, 1997.
- MARTINES 1972      Martines, Lauro: Martines, Lauro: Political Violence in the Thirteenth Century. In: *Violence and Civil Disorder in Italian Cities, 1200-1500*. Szerk. Lauro Martines. Los Angeles, 1972.
- MAZZONI 2008      Mazzoni, Vieri: Tra mito e realta: le fazioni pistoiesi nel contesto Toscano. In: *La Pistoia comunale nel contesto toscano ed europeo, secoli XIII-XIV*. Szerk. Piero Gualtieri. Pistoia, 2008.
- NAJEMY 2006      Najemy, John: *A History of Florence 1200-1575*. Malden, 2006.
- ZAGNONI 1997      Zagnoni, Renzo: Le controversie fra Pistoia e Bologna per il possesso per Pavana e Sambuca nel secolo XIV. In: *Pistoiai e la Toscana nel Medioevo, Studi per Natale Rauty*. Szerk. Elena Vanucchi. Pistoia, 1997.
- ZORZI 2008      Zorzi, Andrea: Conflitti e sistemi giudiziari: La faida Cerchi-Donati. In: *La trasformazione di un quadro politico: ricerche su politica e giustizia a Firenze dal comune allo stato territoriale*. Szerk. A. Zorzi. Firenze, 2008.
- SZOLNOKI 2014      Szolnoki Zoltán: Gyilkosság Mars szobra alatt. *Aetas*, 29 (2014/1) 84-92.
- SZOLNOKI 2015      Szolnoki Zoltán: Középkori vendetták, mint döntési helyzetek. In: *Tavaszi szél konferenciakötet 2015*. Szerk. Keresztes Gábor. Eger, 2015.

## Abstract

### City relations and political fights in the narratives of the Cancellieri-vendetta

The topic of my paper is a vendetta of the city of Pistoia. This event happened in the 13th century, maybe in the year 1300. This struggle happened between the ranks of the Cancellieri clan which was part of the city elite. In the narrative sources we can read that the event determined the history of both Pistoia and the region. The oppositions among the Pistoian elite caused similar factional strives in Florence too, because the leaders of the two Cancellieri-factions moved to Florence. The Cancellieri called whites had links with the Florentine white Guelfs, the other part had relatives within the Florentine black Guelf party. The Florentine party leaders, the Donati (blacks) and the Cerchi (whites) had several conflicts in everyday politics and the impulse of the Cancellieri clan members had a huge effect on the situation. This distinction resulted in bloody factional wars in Florence, which just ended in 1308. In my study I look through the narrative sources of this period, both from Pistoia and from Florence and examine city relations between the two famous Tuscan cities.